

ZAPEWNIENIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO WARUNKIEM ISTNIENIA PAŃSTWA

Трухан Я. Р., Влодарек-Подгорска К. Обеспечение национальной безопасности как условие существования государства.

В статье авторы предприняли попытку дать характеристику одного из важнейших в настоящее время видов безопасности, т.е. национальной безопасности. В статье подробно описываются основные понятия, связанные с национальной безопасностью, а также условия обеспечения национальной безопасности. Особое внимание уделено влиянию последствий обеспечения национальной безопасности на существование отдельных стран.

Ключевые слова: национальная безопасность, государство, безопасность.

**nadkom. dr J.
Radosław Truchan**

*p.o. Dyrektora Instytut
Bezpieczeństwa
i Porządku
Publicznego Wydziału
Bezpieczeństwa
Wewnętrznego Wyższa
Szkoła Policji w
Szczecinie
Polska*

**mgr Kamila
Włodarek-Подгурска**

*Izba Skarbowa,
Katowice
Polska*

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo narodowe jest jednym z najważniejszych czynników warunkujących niezakłócony byt i swobodny rozwój państwa. Bez zapewnienia go funkcjonowanie aparatu władzy, jak i społeczeństwa byłoby znacznie utrudnione, a w wielu przypadkach wręcz niemożliwe.

Podkreślenia wymaga, że nie jest ono stanem zastanym, lecz rezultatem mozolnych i bezustannych zabiegów, nie tylko na gruncie militarnym, ale także m.in. dyplomatycznym czy gospodarczym¹.

Dlatego też tak ważnym jest, aby w jego tworzeniu udział brały nie tylko organy czy instytucje państwowe, ale całe społeczeństwo. W dobrze pojętym interesie każdego z nas jest codzienna troska o jego zapewnienie.

I. Istota bezpieczeństwa

Aby należycie przedstawić omawiany temat rozpocząć należy od odniesienia się do systemu pojęć związanych z bezpieczeństwem. Pierwszym z nich jest potrzeba bezpieczeństwa. Większość działań ludzkich zdetermi-

¹ R. Jakubczak, A. Skarbacz, K. Gąsiorek (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Bellona, s. 50-55.

nowana jest przez różnego rodzaju potrzeby. Abraham Maslow uszeregował je w pewien system, tzw. piramidę.

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Urban, *Prewencja kryminalna*, Szczytno 2006, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, s. 20-21.

Teoria stworzona przez A. Maslowa¹ zakłada, że brak zaspokojenia potrzeb niższego rzędu, jak np. potrzeb fizjologicznych, skutkuje brakiem aktywacji innych potrzeb. Chociaż w fachowej literaturze podkreśla się, że współcześnie coraz częściej na pierwszy plan wychodzi bezpieczeństwo. Po wydarzeniach w Nowym Jorku, Londynie czy Madrycie to ono stało się potrzebą, która musi

zostać zaspokojona w pierwszej kolejności².

Aby zapewnić realizację omówionych potrzeb ludzie musieli się jednaczyć. Tak powstał naród, czyli „wielka, na ogół skoncentrowana przestrzennie, grupa społeczna połączona więzią etniczną oraz kulturowo-cywilizacyjną charakteryzująca się poczuciem tożsamości grupowej i zdolnością przekazywania jej kolejnym pokoleniom.” Tym co łączy poszczególne jednostki w naród, a zarówno wyróżnia dany naród na tle innych jest tożsamość narodowa. Jej podstawowymi elementami są wspólna przeszłość dziejowa, wspólny język, kultura, religia, struktury życia ekonomicznego, instytucje

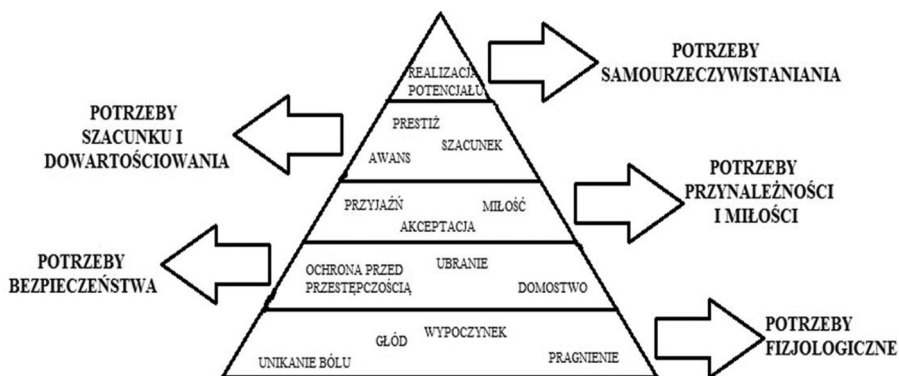

Diagram 1. Piramida Maslow

¹ Nowe ujęcie hierarchii potrzeb, odmienne od hierarchii Maslowa, zostało opracowane przez Claytona Alderfera. Teoria ERG zakłada podział potrzeb na trzy kategorie: E (existence needs) - potrzeby egzystencji, odnoszące się do fizjologicznych i materialnych warunków życia jednostki; R (relatedness needs) - potrzeby kontaktu/integrujące, które obejmują potrzeby kontaktów społecznych z ludźmi; G (growth needs) - potrzeby rozwoju, dotyczące wzbogacania osobowości człowieka, samorealizacji oraz szacunku do samego siebie. Zob. http://mfiles.pl/pl/index.php/Teoria_ERG [styczeń 2015r.]

polityczne i prawne oraz wspólne terytorium. Natomiast reprezentowany przez wspólnotę narodową zespół ogólnych i stałych celów, na których rzecz działa naród to interes narodowy. Cele te obejmują potrzebę zjednoczenia się dla zabezpieczenia przed

² A. Urban, *Prewencja kryminalna*, Szczytno 2006, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, s. 20-21.

agresja, podnoszenia standardu życia oraz utrzymania narodowej i międzynarodowej stabilności¹.

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Czapski, *Samorząd terytorialny w realizacji zadań bezpieczeństwa narodowego*, (w:) W. Kitler, Z. Piątek (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006, s. 40.

Naród dla realizacji swoich interesów tworzy państwo, czyli podstawową formę organizacji życia społeczeństwa zajmującego określone terytorium i

istych instrumentów – prawa, a także daje możliwość użycia przymusu państwowego. Głównym celem i motywem działania państwa jest zabezpieczenie interesów narodowych².

Przynależność do państwa ma charakter sformalizowany (obywatelstwo). Zasadnicze atrybuty państwa to ustrój, terytorium, suwerenność, obywatel³. Do podstawowych środków umożliwiających realizację celów narodowych należą: władza sprawowana przez naród poprzez wybrane w demokratycznych wyborach organy; polityka rozumiana jako

Diagram 2. Funkcje państwa

podporządkowane jednemu ośrodkowi suwerennej władzy politycznej będącej władzą państwową, co oznacza że władza ta jest wykonywana za pośrednictwem instytucji państwowych i swo-

¹ R. Jakubczak, A. Skarbacz, K. Gąsiorek (red.), wyd. cyt., s. 27-28.

² R. Jakubczak, A. Skarbacz, K. Gąsiorek (red.), wyd. cyt., s. 28.

³ J. Prońko, *Filozoficzny i utylitarny aspekt bezpieczeństwa w skali mikro i makro*, (w:) Z. Piątek, B. Wiśniewski, A. Osierda (red.), *Administracja publiczna a bezpieczeństwo państwa*, Bielsko-Biała, Warszawa 2007, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, s. 9-10.

działalność w sferze wewnętrznej i międzynarodowej; narzędzia polityki państwa, czyli prawo, administracja, sądownictwo, służby zagraniczne, siły ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego, siły zbrojne¹.

Tak jak już wcześniej było wspomniane państwo zostało utworzone głównie, po to aby zapewnić swoim obywatelom m.in. bezpieczeństwo.

ności, tożsamości, stabilności, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia. Jest to naczelna i pierwotna egzystencjonalna potrzeba zarówno człowieka jako jednostki, jak i grup społecznych, państw i systemów międzynarodowych, a zarazem najważniejszym ich celem i wartością³. Jego postrzeganie przez wieki zdominowane było przez akcenty polityczno-militarne. Dopiero

Diagram 3. Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego

Bezpieczeństwo w słownikowym ujęciu to „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”. Jedną z najważniejszych potrzeb człowieka². Obejmuje ono zabezpieczenie potrzeb istnienia, przetrwania, pew-

w ciągu kilkudziesięciu ostatnich lat uległo stopniowej ewaluacji, zaczęto dostrzegać także inne jego aspekty⁴.

¹ R. Jakubczak, A. Skarbacz, K. Gąsiorek (red.), wyd. cyt., s. 29.

² J. Prońko, wyd. cyt., s. 8.

³ R. Jakubczak, A. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Bellona, s. 14-16.

⁴ W. Kitler, *Potrzeby i wyzwania w zakresie bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, (w:) W. Kitler, Z.

Nie sposób mówić o bezpieczeństwie nie odnosząc się do jego antynomu, czyli zagrożenia. Definiuje się je w dwojaki sposób – z jednej strony subiektywnego odczucia człowieka wynikającego z oceny występujących zjawisk fizycznych lub społecznych, z drugiej zaś obiektywnego czynnika powodującego stan niepewności i obaw¹.

Źródło: opracowanie własne na podstawie R. Jakubczak, A. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Bellona, s. 109-115.

II. Bezpieczeństwo narodowe

Bezpieczeństwo narodowe definiowane jest jako cel działania rządu i całego państwa dla zapewnienia państwu sprzyjających rozwojowi warunków wewnętrznych i zewnętrznych oraz ochrony przed zagrożeniami. Podstawą polityki bezpieczeństwa są cztery wartości: przetrwanie, integralność terytorialna, niezależność polityczna i jakość życia². Jest to nie tylko ochrona przed fizyczną napaścią, ale również ochrona ekonomicznych i politycznych interesów. Pojęcie to można definiować w dwojaki sposób. W ujęciu funkcjonalnym bezpieczeństwo narodowe to „naczelna misja narodowa całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegająca na stałej realizacji dwóch współzależnych funkcji, pierwszej - podstawowej: ochronie i obronie wartości i

interesów narodowych przed istniejącymi i potencjalnymi zagrożeniami zapewniającej warunki konieczne dla realizacji drugiej funkcji: tworzenia wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i postęp cywilizacyjny”. Natomiast w znaczeniu strukturalnym bezpieczeństwo narodowe to „całokształt przygotowań i organizacji państwa dla jego ciągłego tworzenia obejmujące następujące podstawowe elementy:

- prawne podstawy bezpieczeństwa,
- politykę i strategię bezpieczeństwa narodowego,
- cywilną i wojskową organizację ochrony i obrony narodowej,
- infrastrukturę bezpieczeństwa,
- edukację dla bezpieczeństwa,
- sojusze i współpracę międzynarodową w zakresie bezpieczeństwa”³.

Diagram 4. Podstawowe wartości polityki bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Czapski, *Samorząd te-*

rytorialny w realizacji zadań bezpieczeństwa narodowego, (w:) W. Kitler,

³ R. Jakubczak, Flis (red.), wyd. cyt., s. 22.

Piątek (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006, s. 25.

¹ J. Prońko, wyd. cyt., s. 9

² W. Kitler, *Funkcje administracji publicznej w bezpieczeństwie narodowym*, (w:) Z. Piątek, B. Wiśniewski, A. Osierda (red.), *Administracja publiczna a bezpieczeństwo państwa*, Bielsko-Biała-Warszawa 2007, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, s. 20-21.

Z. Piątek (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006, s. 39.

Przyjmując, iż bezpieczeństwo narodowe jest najważniejszą wartością i potrzebą narodu, a zarazem głównym celem działań państwa, obrona narodowa jest jego strukturą realizacyjną. W ujęciu strukturalnym jest to całokształt sił i środków danego społeczeństwa czy narodu łącznie ze sposobem ich działania związany z przeciwdziałaniem zagrożeniom, które godzą w interes narodowy. Natomiast w ujęciu funkcjonalnym obrona narodowa to działalność, która ma na celu zarówno przygotowanie, jak i wykorzystanie sił i środków znajdujących się w dyspozycji państwa do przeciwdziałania zagrożeniom godzącym w interes narodowy. Należy podkreślić, że obrona narodowa jest składową wszystkich przedsięwzięć państwa (cywilnych i wojskowych), które przesądzą o jego trwałości politycznej, jak i o jego bezpieczeństwie narodowym¹.

Obrona narodowa posiada kilka istotnych właściwości o których należy wspomnieć. Jest ona powszechna (zaangażowany w nią jest cały naród), państwowa (wszelkie działania w jej zakresie są regulowane przez państwo), ciągła (wymaga ciągłych i różnorodnych zabiegów dyplomatycznych, militarnych, gospodarczych, kulturowych, psychospołecznych, naukowych i innych) oraz ogólna (realizowana jest we wszystkich dziedzinach działalności państwa). Do jej narzędzi zaliczamy siły zbrojne, służby, inspekcje i straże, organizacje pozarządowe, obiekty i ośrodki kul-

tury, placówki naukowo-badawcze, organy władzy, w tym również władzy samorządowej, itp. Natomiast do środków obrony cywilnej – środki: wojskowe, polityczne, gospodarcze, normatywne, naukowo-techniczne, ideologiczne, ekologiczne, bezpieczeństwa publicznego i powszechnego.

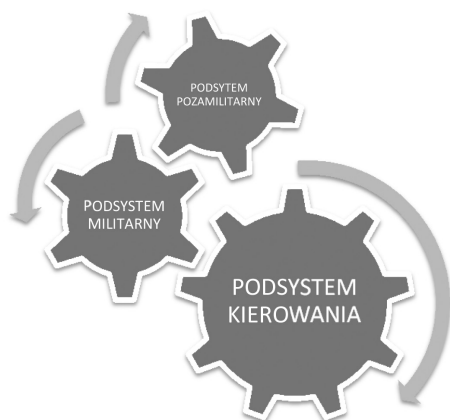

Diagram 5. Relacje elementów systemu obrony państwa

Źródło: opracowanie własne

Na system obrony państwa składają się wszystkie siły i środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tego zorganizowane, utrzymane i przygotowane. System ten składa się z trzech podstawowych elementów:

- podsystemu kierowania – tworzą go organy na wszystkich szczeblach struktury państwowej,
- militarnego podsystemu wykonawczego – tworzą go siły zbrojne,
- pozamilitarnego systemu wykonawczego – tworzą go administracja publiczna, instytucje państwowe i przedsiębiorcy, którym zleca się bądź

¹ R. Jakubczak, A. Skarbacz, K. Gąsiorek (red.), wyd. cyt., s. 55-57

są na nich nakładane wykonanie zadań obronnych¹.

III. Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego

Podstawowym uwarunkowaniem bezpieczeństwa narodowego wynikającym z natury świata, przyrody i warunków społecznych jest zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenie. Rodzi to po pierwsze konieczność traktowania bezpieczeństwa narodowego jako procesu niezwykle dynamicznego, który podlega nieustannym zmianom. W procesie tym niezbędne są stałe działania, gdyż nawet chwilowy brak skupienia i koncentracji na nim może doprowadzić do tragedii. Po drugie wszelkie pozytywne przepowiednie, hipotezy czy „proroctwa” dotyczące status quo czy odnoszące się do przyszłości traktować trzeba z dużą rezerwą i dystansem. Hasła „Wojna na wielką skalę jest wykluczona” czy „Kraj jest bezpieczny, bo jest członkiem sojuszu” są nie tylko nieodpowiedzialne, ale przede wszystkim groźne. Uwalniają społeczeństwo od troski i wysiłku nad tworzeniem bezpieczeństwa. Po trzecie zmienność, nieprzewidywalność i zaskoczenie implikuje konieczność stałego tworzenia warunków bezpieczeństwa, a nie reagowania na zaistniałe zagrożenie. To jaki będzie stan bezpieczeństwa w przyszłości zależy od woli i działań dzisiejszych władz i obywateli².

¹ Z. Piątek, *Kluczowe wyzwania w zakresie integracji działań na rzecz bezpieczeństwa w dziedzinie obronności*, (w:) W. Kitler, Z. Piątek (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006, s. 206-207.

² R. Jakubczak, A. Flis (red.), wyd. cyt., s. 52-53.

Drugim naturalnym uwarunkowaniem bezpieczeństwa narodowego jest fakt, iż ciągła walka z przeciwnościami jest istotą życia ludzkiego. W związku z czym podstawowym i koniecznym warunkiem przetrwania i rozwoju jest posiadanie i ciągła troska o zwiększanie swej siły odpowiedniej do celów i warunków życia i funkcjonowania. Słabość jest przyczyną i źródłem wywołującym zagrożenia. To szeroko rozumiana siła narodowa decyduje o skuteczności i trwałości bezpieczeństwa. Dlatego niezbędne w tym zakresie są działania mające na celu zmotywowanie i zmobilizowanie narodu do jej tworzenia. Tylko tak możemy dościsnąć cywilizacyjnie zachód, a także zapewnić skuteczną ochronę i obronę suwerenności, integralności terytorialnej i niepodległości. Fundamentalnym i niezastąpionym składnikiem siły narodowej są siły zbrojne. To ich skuteczność w dużej mierze decyduje o trwaniu, a zarazem stwarza warunku konieczne do swobodnego rozwoju pozostałych elementów siły narodowej. Są one decydującym narzędziem państwa w walce o przetrwanie. Największym zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego jest słabość w stosunku do otaczających państw, a także ich poziomu cywilizacyjnego i ekonomicznego, a także powiązany z tym brak woli, świadomości i organizacji społeczeństwa w tym zakresie. Po czwarte należy racjonalnie traktować członkostwo w organizacjach takich jak NATO czy UE w zakresie gwarantowanie przez nie bezpieczeństwa narodowego. Członkostwo to jest poważnym wzmocnieniem, ale nie zastąpi narodowego wysiłku w tworzeniu

wewnętrznych i zewnętrznych warunków bezpieczeństwa¹.

Następnym uwarunkowaniem jest czynnik geograficzny, czyli fizyczne, przestrzenne i społeczno-gospodarcze właściwości państwa. Wśród nich wymienić można:

kształt państwa – ma istotny wpływ zarówno na zarządzanie nim, jak i jego obronę. Oczywiście jest, że łatwiej rządzić i bronić państwa o kształcie zbliżonym o koła, najlepiej z centralnie położoną stolicą, ale nie każde państwo jest w ten sposób ukształtowane. Również wielkość obszaru ma duże znaczenie. Im państwo większe, tym jego obrona i zarządzanie nim bardziej problematyczne, wymaga więcej wysiłków;

ukształtowanie granic – może być bardzo pomocne w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. Najdogodniejszym jest istnienie naturalnych „zabezpieczeń” granic, jak góry, rzeki, morza, oceany. Nie są to oczywiście przeszkody nie do pokonania, ale w znacznym stopniu utrudniają one konwencjonalny atak;

ludność – określa zarówno skalę potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa, jak i potencjalne największe źródło siły narodowej. Wpływ na bezpieczeństwo narodowe mają wszelkie czynniki związane z zamieszkującą dane terytorium populacją, jak np. liczba, średni wiek, maskulinizacja, zdrowotność. Również wskaźnik dzietności mający wpływ na tzw. zastępowalność pokoleń przyczynia się do zapewnienia bezpieczeństwa;

– struktura narodowościowa i wyznaniowa – ma ogromne znaczenie, szczególnie obecnie, w czasach otwar-

tych granic w Europie i ogromnej mobilności ludności. Założyć należy, że im bardziej jednolita struktura narodowościowa i wyznaniowa w państwie, tym jest w nim bezpieczniej. Nie ma różnic kulturowych czy religijnych, w wyniku czego nie powstają konflikty między współmieszkańcami. Jednak w dzisiejszych czasach osiągnięcie takiego stanu jest niemożliwe, dlatego też należy włożyć wiele wysiłku w asymilację ludności i stworzenie dogodnych warunków do rozwoju tożsamości narodowej ludności zamieszkującej dany kraj².

Duże znaczenie dla bezpieczeństwa mają też rolnictwo, źródła energii i przemysł zbrojeniowy. Znaczenie rolnictwa sprowadza się do zdolności danego państwa do samo wyżywienia. W czasach pokoju, kiedy polegać można na różnego rodzaju umowach handlowych czy sojuszach, nie jest to strategiczne uwarunkowanie, ale ulega to zmianie w sytuacji kryzysu lub wojny. Wtedy każdy dba o własne interesy i pozyskiwanie żywności z innych państw może być trudne.

Również w zakresie źródeł energii istotna jest samowystarczalność czy duża niezależność w tym zakresie. Samowystarczalność jest dość utopijna, gdyż złoża surowców naturalnych zlokalizowane są tam gdzie są i nikt nie ma na to wpływu. Dlatego istotne jest zapewnienie stałych i zróżnicowanych źródeł importu np. ropy naftowej czy gazu ziemnego. Niewiele państw ma szeroki dostęp do wszystkich rodzajów źródeł energii. Sytuacja taka rodzi dodatkowe niebezpieczeństwo, gdyż pań-

¹ R. Jakubczak, A. Flis (red.), wyd. cyt., s. 54-58.

² Jakubczak R., Skarbaczk A., Gąsiorek K. (red.), wyd. cyt., s. 34-38.

stwa posiadające takie złoza mogą być celem ataków innych państw, aspirujących do ich posiadania. Przy czym coraz większego znaczenia nabierają źródła odnawialne, jak wiatr czy energia słoneczna. Jednak w chwili obecnej są one zbyt drogie, aby mogły być powszechnie stosowane. Są one świetnym rozwiązaniem, gdyż dostęp do nich ma większość krajów świata¹.

Przemysł i potencjał gospodarczy wpływają zarówno na poziom życia obywateli w danym państwie, jak i na jego zdolność obrony. Ważna w tym zakresie jest także współpraca międzynarodowa. Powiązanie gospodarcze z wieloma krajami zwiększa bezpieczeństwo, gdyż atak na jedno państwo, implikuje zagrożenie wielu, co może odstraszać agresorów. Zwrócić też uwagę należy, że niebagatelne znaczenie w tej kwestii ma również potencjał zbrojeniowy, który powinien w pełni zaspokajać potrzeby obronne danego państwa.

Ostatnim ważnym uwarunkowaniem bezpieczeństwa, o którym autorzy chcą wspomnieć, jest historia i ukształtowane w jej procesie tradycje narodowe. Mają one tak duże znaczenie, gdyż dają nam wiedzę o charakterze, sile i słabości narodu². Ponadto z jednej strony przyczyniają się do budowania poczucia wspólnoty w narodzie, z drugiej zaś kształtują postawy zarówno jednostek, jak i ogółu społeczeństwa. To właśnie znajomość historii pozwala unikać wcześniej popełnianych błędów, wyciągać wnioski na przyszłość i czerpać z niej m.in. przy podejmowaniu ważnych decyzji.

¹ Tamże., s. 34-38.

² Tamże., s. 39

Podsumowanie

Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego powinno być jednym z nadrzędnych celów państwa, gdyż jest ono warunkiem jego istnienia, przy czym determinuje także jego rozwój.

Zagwarantowanie go jest jednak zadaniem pracochłonnym i trudnym. Wymaga przeanalizowania wielu czynników i uwarunkowań, wypracowania sposobu działania w różnych sytuacjach (często nieprzewidywalnych) i bycia w ciągłej gotowości do podjęcia niezbędnych zabiegów czy działań.

Niebagatelne znaczenie w odniesieniu do bezpieczeństwa narodowego ma: znajomość swoich słabych i mocnych stron oraz możliwości ich wykorzystania, uprzednie i skrupulatne przygotowanie, współpraca międzynarodowa oraz dbanie o rozwój własnego państwa.

Te czynniki powinny pozwolić na uniknięcie jednego z najgorszych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, jakim jest walka zbrojna.

Bibliografia

1. http://mfiles.pl/pl/index.php/Teoria_ERG
2. Jakubczak R., Flis A. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Bellona.
3. Jakubczak R., Skarbacz A., Gąsiorek K. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Bellona.
4. Kitler W., *Funkcje administracji publicznej w bezpieczeństwie narodowym*, (w:) Piątek Z., Wiśniewski B., Osierda A. (red.), *Administracja publiczna a bezpieczeństwo państwa*, Bielsko-Biała-Warszawa 2007, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej.

5. Kitler W., *Potrzeby i wyzwania w zakresie bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, (w:) Kitler W., Piątek Z. (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006.

6. Piątek Z., *Kluczowe wyzwania w zakresie integracji działań na rzecz bezpieczeństwa w dziedzinie obronności*, (w:) Kitler W., Piątek Z. (red.), *Realizacja zadań bezpieczeństwa przez samorząd terytorialny*, Sandomierz 2006.

7. Prońko J., *Filozoficzny i utylitarny aspekt bezpieczeństwa w skali mikro i makro*, (w:) Piątek Z., Wiśniewski B., Osierda A. (red.), *Administracja publiczna a bezpieczeństwo państwa*, Bielsko-Biała, Warszawa 2007, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej.

8. Urban A., *Prewencja kryminalna*, Szczytno 2006, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2015